

УДК 378.011.3 – 051:17.022.1

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ПЕДАГОГІВ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦІННОСТЕЙ

Безбородих Світлана Миколаївна
м.Луганськ

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена реформуванням змісту освіти та утвердженням нової системи професійної підготовки конкурентоспроможних майбутніх педагогів. Але, щоб брати участь і отримувати переваги в конкурентних відносинах, потрібно формувати ціннісне ставлення до оточуючого. Тому метою статті є розкриття значення формування системи цінностей майбутніх конкурентоспроможних педагогів у процесі професійної підготовки. Визначено, що необхідно здійснювати професійну підготовку конкурентоспроможних майбутніх педагогів на основі формування загальнолюдських і професійних цінностей, які визначають їх ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини і професіонала.

Ключові слова: цінність, конкурентоспроможний педагог, система цінностей.

За останні часи сучасна освіта України орієнтується на європейські «виміри». У зв'язку з цим нові соціально-економічні зміни потребують становлення нової системи освіти. Динаміка цих змін сприяє розвитку ринку праці та загостренню конкуренції на ньому. Ринок праці об'єктивно вимагає від особистості всебічного розвитку, який би забезпечував конкурентоспроможність фахівця вже на початку його професійної діяльності, яка стає гарантом його працездатності і самореалізації.

В свою чергу реформування змісту освіти неможливо без утвердження нової системи професійної підготовки конкурентоспроможних майбутніх педагогів.

Актуальними у сферах діяльності все більше стають такі якості, як ціннісне ставлення, соціальна відповідальність, мобільне реагування на нові зміни, самостійність та оперативність у прийнятті рішень, готовність до демократичного спілкування, здатність швидко адаптуватися до нових умов та інші якості, які визначають конкурентоспроможну особистість.

Педагогічна сутність конкурентоспроможності полягає в

тому, щоб розглядати її як складну, багаторівневу інтегральну властивість, яка дозволяє особистості відповідно до її індивідуальних здібностей, інтересів і потреб брати участь і отримувати переваги в конкурентних відносинах в обраній для себе сфері професійної діяльності. Але, щоб брати участь і отримувати переваги в конкурентних відносинах, потрібно формувати ціннісне ставлення до оточуючого. Ціннісне ставлення – це внутрішня позиція особистості, що відображає зв'язок особистісних і суспільних значень. Значення аксіологічного підходу до підготовки спеціаліста полягає в орієнтації професійної освіти на формування в студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їхнє ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини і професіонала.

Мета статті полягає в розкритті значення формування системи цінностей майбутніх конкурентоспроможних педагогів у процесі професійної підготовки.

Теоретико-методологічні засади аксіологічної проблематики в освіті вивчаються багатьма дослідниками (І. Бех, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремінь, А. Міщенко, В. Сластьонін, В.Стрельников, Н Ткачова, та ін.), у яких аксіологічний підхід розглядається як фундамент духовної культури майбутнього педагога.

Необхідно визначити загальнофілософське трактування поняття аксіології, аксіологічного підходу та цінностей. Визначимо загально філософське поняття аксіології та цінностей. Аксіологія за філософськими словниками (грецьк. *axia* – цінність, *logos* – слово, учіння) визначається як філософське дослідження природи цінностей; як філософська дисципліна, що займається дослідженням цінностей як смислоутворювальних засад людського буття, що задають спрямованість і вмотивованість людському життю, діяльності та конкретним діям вчинкам [7, с.11].

Отже, аксіологічний підхід – це філософсько-педагогічна стратегія, яка показує шляхи розвитку професійного мистецтва,

використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості і проектує перспективи вдосконалення системи освіти.

Організація навчально-виховного процесу з підготовки майбутніх фахівців сучасного типу – конкурентноспроможних, які вміють мислити стратегічно і водночас ситуаційно-прагматично, здатних органічно забезпечувати економічну та соціальну ефективність підприємств різних галузей – потребує нестандартних, інноваційних освітньо-педагогічних методик, методів, практики і засобів навчання.

В умовах, коли світ переживає період розвитку високих технологій, країна, яка буде володіти такими технологіями найближчими роками посідатиме провідне місце у світі та в економіці. І треба зазначити, що вищі навчальні заклади є осередками, де народжуються і розвиваються перспективні технології майбутнього. За умов розбудови, демократизації, гуманізації та докорінної трансформації суспільства усвідомлення загрози, яка криється в бездуховності, нікчемності інтересів, емоційної недорозвиненості людей і юнацтва, повернуло систему освіти до загальнолюдських цінностей і головною метою навчально-виховного процесу повинна бути підготовка майбутнього фахівця не тільки теоретично і практично підготовленим, а й духовнозбагаченим.

Слід зазначити, що естетичне сприйняття світу формує високий рівень духовних якостей (естетичну свідомість), тобто духовний потенціал, на ґрунті якого плається емоційність і чуттєвість. Виховний потенціал духовності естетичних почуттів міститься у самій їх суті і пояснюється тим, що емоційна сторона свідомості, естетичні ідеали особистості – первинні стосовно інтелекту в формуванні духовних інтересів, а також ставлення особистості до світу взагалі.

Духовність – унікальне явище у вирішенні завдань як професійного так і

особистісного розвитку, громадського і соціального становлення майбутнього громадянина. В аспекті зазначеного проблема радикального поліпшення емоційно-естетичного, гуманістичного і духовно-морального виховання майбутніх фахівців диктує такий розподіл акцентів завдань у пізнавальному процесі, серед яких проблеми формування духовності були б провідними стосовно навчальних. Адже саме вирішення соціально-гуманістичних завдань передусім формує культурологічний рівень духовно-творчої свідомості особистості, що й визначає ступінь включення студентів у глобальні культурогенні процеси, а саме залучення студентів до розуміння навколишнього середовища повинна здійснюватись шляхом особистісно-емоційного сприйняття художньої інформації. Саме через це досягається духовно-моральне й естетичне виховання особистості студента, пробудження в його душі добрих почуттів, чуйності, здатності та співпереживання. У формуванні морально-естетичних цінностей учнівської молоді велику практичну значущість має процес спілкування: один з видів життєдіяльності людини, який пронизує усі сфери її предметної діяльності [1].

При побудові навчального процесу з педагогічної точки зору необхідно насамперед визначити ієрархію основних життєвих і професійних цінностей, з'ясувати їхній вплив на процес формування особистості під час навчання. Адже саме в студентському віці відбувається перегляд ціннісно-духовних категорій та аксіологічна переорієнтація; посилюється усвідомленість, об'єктивна позитивізація мотивів поведінки; формуються і зміцнюються позитивні особистісні риси – відповідальність, дисциплінованість, почуття обов'язку, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, уміння регулювати свої почуття, бажання, схильності тощо. Даний вік є найбільш сприятливим для психологічного, біологічного, соціального розвитку та виділення і зміцнення власної системи цінностей, співвіднесеної з суспільними нормами та інтересами.

У той же час типовим недоліком у роботах залишається відсутність інтегративного підходу до формування педагогічної культури як цілісного особистісного новоутворення. У традицій-

них моделях педагогічної освіти увага концентрується насамперед на формуванні суми відповідних знань, відношень, діяльності й недостатньо береться до уваги розвиток аксіологічної основи педагогічної культури майбутніх фахівців. Більше того, у педагогічній теорії та практиці взаємозв'язки між педагогічною освітою й загальнолюдськими цінностями залишаються фактично невивченими.

На нашу думку, ефективне професійне становлення студентів неможливо здійснювати без визначення соціокультурних цінностей. На рівні окремої особистості аксіологічний підхід спрямовує педагогічний вплив на втілення на практиці оптимальних шляхів трансляції її актуальних соціальних цінностей. Формуючи аксіологічні основи професійно-педагогічної підготовки, сучасні дослідники тим самим надають обґрунтування новій методології педагогіки, що дає можливість виділити як систему цінностей освітнього процесу, так і саму освіту як загальнолюдську цінність.

За результатами дослідження сутності поняття цінностей Н. Ткачова доходить висновків, що цінності – це сукупність реальних предметів (знарядь і засобів праці, предметів споживання тощо) і абстрактних ідей, що мають високу значущість для суспільства чи окремої особистості. Цінності виникають під час практичної діяльності людей, коли вони не тільки пізнають властивості природних і соціальних явищ, але й намагаються дати їм оцінку з погляду встановлення їхньої користі для свого життя. Для розвитку особистості вони, з одного боку, є основою для формування індивідуальних життєвих пріоритетів, а з іншого, – виконують функцію регулятора її соціальної взаємодії з іншими людьми. Система індивідуальних цінностей людини є результатом засвоєння нею провідних цінностей суспільства, однак цей процес не може бути механічним перенесенням соціальних цінностей у свідомість людини, а є складним, багатоаспектним процесом [6, С. 35].

Зауважимо, що різноманітністю підходів вирізняється не лише визначення поняття цінностей, а і їхня класифікація. Так, у філософській енциклопедії представлено таку типологію цінностей: цінності-цілі, цінності-засоби, ситуативні цінності; визнані (інститутовані) та невизнані (але потенційні); за об'єктом спрямованості – спрямовані на себе, на інших, на предмет, на природу тощо [2, с. 1200].

За класифікацією Є.Смотрицького, виділяється група особливих цінностей (класові, національні, конфесійні, групові, професійні, сімейні), а інші об'єднуються в бінарні групи: загальнолюдські – індивідуальні, всезагальні – одиничні, неправдиві – істинні, духовні – матеріальні [4].

Виходячи з вище викладеного, цінності – це специфічні соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, що виявляють їх позитивне або негативне значення для окремої людини або суспільства (добробут, добро, зло, прекрасне, потворне тощо). Зовні цінності виступають як властивості предмета чи явища, проте вони становлять його сутність не від природи, не завдяки внутрішній структурі об'єкта самого по собі, а тому що він є залученим у сферу суспільного буття людини і став носієм певних соціальних стосунків. По відношенню до суб'єкта (людини) цінності слугують об'єктами його інтересів, а для його свідомості виконують роль повсякденних орієнтирів у предметній та соціальній дійсності, позначень різних практичних ставлень людини до навколишніх предметів та явищ.

В теорії цінностей слід звернути увагу і на таку категорію, як ціннісні ставлення. Ціннісне ставлення людини складається з оцінки фактів та вчинків у відповідності з цією оцінкою, з ціннісних орієнтацій та адекватної їм поведінки.

Отже, свою діяльність людина буде у відповідності з нормативами і цінностями. Без усвідомлення людиною змісту цінностей, якими вона керується, неможливо визначити цілі її діяльності. Саме цей суб'єктивний аспект вироблення цілей суспільної діяльності людей і відображається категорією ціннісної орієнтації. Система ціннісних орієнтацій стає основою про-

фесійно-особистісного розвитку сучасного фахівця.

У філософському розумінні ціннісні орієнтації визначаються як елементи внутрішньої структури особистості, сформовані й закріплені життєвим досвідом індивіда в ході процесів соціалізації й адаптації, що обмежують значуще (суттєве для цієї людини) від незначущого через прийняття чи неприйняття особистістю певних цінностей, усвідомлених як межа (горизонт) граничних смислів і основних цілей життя, а також тих, що визначають засоби їхньої реалізації [2, с. 1199].

Ціннісні орієнтації утворюються на основі системи цінностей, які в межах даного суспільства виконують близькі функції, мають єдину систему значень і є найважливішим елементом у структурі особистості. В них відображається вибіркове, суб'єктивне ставлення особистості до об'єктивних умов її життя. Найважливішою функцією цих орієнтацій є функція регулятора зовнішньої поведінки індивіда [5]. Сукупність цінностей, притаманних особистості, відмежовує для неї у власній життєдіяльності суттєве від несуттєвого, важливе від неважливого, спрямовує її потреби та інтереси у певному напрямку. Формуються ціннісні орієнтації як спрямованість всіх проявів життєдіяльності людини на певну систему цінностей, що й надає життю людини сенс і значення. Основним змістом ціннісних орієнтацій особистості є політичні, філософсько-світоглядні, моральні переконання, глибинні й усталені симпатії та прихильності, моральні принципи поведінки. У своєму житті людина завжди здійснює вибір духовних цінностей, що саме собою є проявом людської свободи.

У системі цінностей особливою, абсолютною цінністю є людина, з її інтересами як родової та соціальної істоти співвідноситься решта цінностей, всі вони так чи інакше пов'язані з цінністю людини. Людина ж, народжуючись, отримує безцінний дар – *життя*, яке для неї є самоцінністю, для суспільства ж – найвищою цінністю. Тому людина має дорожити ним, ставитися до нього бережливо. Ціннісною оцінкою життя людини є ставлення суспільства до її праці, *винагорода праці* – матеріальна та моральна. Цілком слушною є думка, що суспільство, яке нездатне належним чином оцінювати людську працю, не може вважатися цивілізованим [5].

Кожна професія має свою сукупність цінностей, специфічних для кожного виду діяльності. Серед них особливе значення мають ті, що визначають ставлення особистості до цієї діяльності, а отже, й мотивацію студентів до навчально-пізнавальної діяльності в процесі професійно-педагогічної підготовки. За даними досліджень виділено загальні для студентів цінності, що впливають на вибір професії, ставлення до неї і мотиви участі в професійній діяльності: зміст професійної діяльності й умовлені ним можливості самореалізації особистості (відповідність інтересам і здібностям, творчість у праці, можливість самовдосконалення); суспільна значущість праці, що визначається її результатами (корисність людям і суспільству); суспільна оцінка трудової діяльності, соціальний статус професії (повага тих, хто оточує, суспільне визнання); ціннісне ставлення до режиму й умов праці: соціально-економічних (характер праці, винагорода за неї), морально-психологічних (можливості міжособистісного спілкування, досягнення успіхів, професійне зростання) тощо [3, с.61].

Література і джерела

1. Волкова Н. Проблема підготовки майбутніх економістів до управлінської діяльності / Н.Волкова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2002. – Випуск 1 (5).
2. Всемирная энциклопедия: Философия / [главн. научн. ред. и сост. А.А. Грицанов]. - М.: АСТ, Мн : Харвест, Современный литератор, 2001. - 1312 с.
3. Никитина Н.Н. Основы профессионально-педагогической деятельности / Н.Н. Никитина, О.М. Железнякова, М.А. Петухов. – М.: Мастерство, 2002. – 288 с.
4. Смотрицкий Е.Ю. Схемы по философии: Этика. Аксиология. Мировоззрение / Е.Ю. Смотрицкий. – Днепропетровск : Пороги, 2003. – 22 с.
5. Стрельников В. Развитие личностных смыслов та ціннісних орієнтацій педагога / В.Стрельников // Шлях освіти. – 2001. – №2. – С.11-13
6. Ткачова Н.О. Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: Монографія / Н.О. Ткачова. – Луганськ: ЛНПУ імені Т.Г. Шевченка; Х.:Видавництво „Каравела” 2006. – 300 с.
7. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова]. - М.: Политиздат, 1987. - 590 с.

Аксиологічна складова визначає ціннісну спрямованість і умотивованість особистості, її діяльність і вчинки, вміщує внутрішні спонукальні сили особистості. Ця складова вміщує мотиви і цінності, пов'язані з майбутньою професією, забезпечує заволодіння знань і самовдосконалення в професійній сфері. Вона:

- відображає ціннісні орієнтації особистості, позитивну установку на різноманітні види соціально-значимої активності, потреби самоактуалізації, самоствердження, самовираження, саморозвитку;
- передбачає прагнення до морального самовдосконалення, з'ясування особистих перспектив, конкурентоспроможну поведінку, самовдосконалення відповідно до ідеальної моделі конкурентоспроможної особистості;
- охоплює мотивацію до професійного зростання, самоствердження, самореалізацію, організованість, готовність до оперативної зміни спрямованості професійної діяльності.

Аналіз наукової літератури дає можливість зробити висновок, що забезпечити високу ефективність у ринкових умовах може тільки професіонал, у якого сформована система цінностей, який володіє певними професійними якостями, інтегрованими управлінськими навичками, такими як:

- адаптаційна мобільність: схильність до творчих форм діяльності, неперервність, поглиблення й оновлення знань ініціативність, нетерпимість до відсталості, консервативних проявів, прагнення вчити інших, бажання якісних змін в організації і в змісті власної діяльності, готовність до обґрунтованого ризику, прагнення нововведень, розширення кола своїх повноважень, діловитість;
- контактність: товариськість, емпатія, інтерес до людей, високий рівень розуміння у сфері міжособистісних відносин, здатність приваблювати людей, бачити себе зі сторони, слухати, розуміти і переконувати людей, уміння подивитися на конфліктну ситуацію очима співрозмовника;
- стресостійкість: інтелектуальна й емоційна захищеність у проблемних ситуаціях, самовладання і тверезість мислення у прийнятті колективних рішень, володіння навичками саморегуляції стану;
- домінантність: власність, честолюбство, прагнення до особистої незалежності, лідерство, готовність до безкомпромісної боротьби за свої права, самоповагу, високий рівень самооцінки і притягання, сміливість, вольовий характер [1].

Отже, кожна людина як суспільна істота живе і діє в певній системі цінностей. Цінності відображають спосіб життя людини. При цьому різні цінності мають для людини різне значення. Успіх у роботі лежить на перетині системи цінностей, управлінських знань, ділових навичок і внутрішньої енергії. Цілком закономерно, що проблеми навчання та виховання нового покоління, його становлення нерозривно пов'язані з формуванням ієрархічної системи цінностей. Вдосконалення шляхів гармонізації формування основ ціннісних орієнтацій молоді, і насамперед у студентів вищих навчальних закладів як майбутніх фахівців освітньої сфери, залишається одним із пріоритетних напрямів науково-педагогічного пошуку. Тому необхідно здійснювати професійну підготовку майбутніх конкурентоспроможних педагогів на основі системи цінностей.

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена реформированием содержания образования и утверждением новой системы профессиональной подготовки конкурентоспособных будущих педагогов. Но, чтобы участвовать и получать преимущества в конкурентных отношениях, нужно формировать ценностное отношение к окружающему. Поэтому целью статьи является раскрытие значения формирования системы ценностей будущих конкурентоспособных педагогов в процессе профессиональной подготовки. Определено, что необходимо осуществлять профессиональную подготовку конкурентоспособных будущих педагогов на основе формирования общечеловеческих и профессиональных ценностей, которые определяют их отношение к миру, к своей деятельности, до самого себя как человека и профессионала.

Ключевые слова: ценность, конкурентоспособный педагог, система ценностей.

The topicality of the material presented in the article is determined by the content of education and the establishment of the new system of professional preparation of future teachers that possess competitive ability. However, with the view to taking part in and benefiting from competitive relationships it is essential that value attitude towards the environment should be formed. That is why the objective of the article is to reveal the importance of the formation of the system of values of future teachers that possess competitive ability in the process of professional preparation. It has been defined that professional preparation of future teachers that possess competitive ability should be carried out on the basis of the formation of universal and professional values that characterize their attitude towards the world, their activity and towards themselves as people and experts.

Key words: value, teacher that possesses competitive ability, system of values.